

Genealogi som forskningsfelt eller håndverk

Av Mats Carlin

Jeg har med interesse fulgt debatten i Slekt og Data for og mot anetavler og slektstavler. Faggenealogen Tore Vigerust hadde i Slekt og Data 3-1998, s.8-11, et innlegg om genealogi versus slektsinteresse som var meget interessant og med mange gode argumenter. Som forsker (om enn innen et helt annet fagfelt enn genealogi) og slektsgransker på hobbybasis synes jeg likevel at Tore Vigerusts argumentasjonsrekke ikke helt holder mål. Og la meg innledningsvis tilføye at jeg har stor respekt for det arbeidet Tore Vigerust utfører.

Vitenskapsmannen Tore Vigerust definerer genealogi, dvs. den vitenskapelige slektsforskning, som det å kartlegge slektskapsforhold mellom ulike personer. Fra dette ståstedet argumenterer han for slektstavler og mot anetavler. Når utgangspunktet er galt, faller også deler av argumentasjonsrekken. Vigerusts definisjon er etter min mening en definisjon på et håndverk, ikke en vitenskap !

Genealogi som håndverk innebærer blant annet å kartlegge slektskapsforholdet mellom ulike personer. Ved utøvelsen av dette håndverket har man en rekke metoder som er viktige innen fagfeltet. Vigerusts kritikk av den gemene slektsgransker går i bunn og grunn ut på at håndverket ikke utføres skikkelig, dvs. med manglende metodikk. Og det har han sikkert rett i.

Genealogi som vitenskap

Genealogi som vitenskap er derimot noe utover dette. Genealogi som vitenskap er for meg det å utvikle metodikk som kan brukes innen fagfeltet. Dette inkluderer å utvikle nye metoder for å påvise slektskap mellom personer, nye måter å systematisere faget og kildene på, nye måter å trekke kunnskap ut av faget på.

Et annet ankepunkt er at Vigerusts definisjon er en meget snever definisjon av genealogi. En av nestorene innen svensk genealogi, Bengt Hildebrand, gir følgende definisjon i sin "Handbok för släkt- och personforskning" på s.10. Genealogi (eller slektshistorie) er det historiske studiet av familie og slekt når det legges vekt på helheten, mens biografi (eller personhistorie) er det historiske studiet av familie og slekt når det legges vekt på de enkelte individene. Dette favner langt videre enn kun rene slektskapsforhold.

Tore Vigerust argumenterer så videre med at det kun er bevisføring for slektskap som er av interesse for genealogien og at alt annet er perifert. Dette er en underlig uttalelse fra en faggenealog, selvfølgelig er ikke alt annet perifert, særlig ikke i en tid hvor vitenskapen har innsett hvor viktig tverrfagligheten er. Dessuten bløffer herr Vigerust bevisst på det punktet. I sin søken etter metoder for å bevise slektskap mellom ulike personer, har han selv brukt både heraldikken (som er en adskilt vitenskap), navneskikker, kulturkunnskap, biografier og enhver annen vitenskap som grenser opp til hans eget fagområde. Han beskriver selv senere i samme innlegg at man i middelaldergenealogien må bruke alle tilgjengelige historiske metoder. Bengt Hildebrand deler dette synet i sin bok. Da kan selv detaljer i klesdrakten på et maleri være av interesse for genealogen, selvom det er meget lite sannsynlig at det gir avgjørende bevis for et slektskapsforhold.

Tilstanden innen slektsforskningen

Hvor er det så Vigerust har rett i sin argumentasjon ? Blant hobbyforskerne fuskes det ikke så rent lite i faget, det har Vigerust helt rett i, metodikken og håndverket er ikke skikkelig innlært hos det store flertall, de er og blir amatører og ikke faglærte. Dessuten er det et stort monn av ønsketenkning, det minste indisie blåses opp til det er et uomtvistelig bevis av den ukritiske amatøren.

Vigerust kan i sitt innlegg nesten misforstås på det punktet som går på å bruke andres arbeid i sin forskning. Det kan virke som han hevder at det å bygge på andres arbeid er en uting, at man bør gjøre noe helt nytt for at det skal ha verdi. Som fagmann bygger han selvsagt på andres arbeid, men han søker å utvide dette og å tilføre noe nytt. Plagiat er selvfølgelig en uting. Man skal alltid oppgi kildene, samt være kritiske til disse. Men selv en sammenstilling og systematisering av andres arbeid har en vitenskapelig verdi i seg selv dersom det kan lede til ny kunnskap eller nye metoder. Det er igjen et spørsmål om hvordan det vitenskapelige arbeidet utføres.

Vigerusts hovedargument mot anetavlene koker likevel i bunn og grunn ned til at det ikke er faglig forsvarlig da det ikke er effektivt nok, for mye tid sløses bort underveis. Som fagmann bør Vigerust så spørre seg selv om hvorfor det er slik ? Kan det være fordi faggenealogene har vært for lite opptatt av å utvikle effektiv metodikk for denne grenen av håndverket ? Aneforskningen faller jo tross alt uomtvistelig inn under hans definisjon av genealogi, nemlig det å påvise slektskap mellom ulike personer, i dette tilfellet mellom probanden og en av hennes aner.

Hva bør vi så gjøre for å endre situasjonen ? Det viktigste punktet er å heve kvaliteten på det håndverket som utføres. Dette kan bare gjøres ved å lære slektsgranskeren den grunnleggende metodikken i håndverket. Grunnpilarene i det genealogiske håndverket er urkundslære (kildekunnskap), kildekritikk, dokumentasjonsmetoder og presentasjonsmetoder. Det skal bygges en bevis- eller indisiekjede fra person til person for å påvise slektskap. Bygger man på indisier eller andres arbeid så skal dette tydeliggjøres og argumenteres for. Alle tilgjengelige opplysninger skal dobbeltsjekkes.

Et nesten like viktig punkt er å utvikle metodikk som gjør genealogien som håndverk effektiv og kunnskapsøkende. Dette er helt klart den vitenskapelige genealogens viktigste oppgave. Hevder faggenealogen at håndverket er lite effektivt og ikke gir vesentlig ny kunnskap, så skyter han seg selv i foten. Jeg er selvfølgelig klar over at Vigerust selv har middelaldergenealogi som spesialfelt og derfor kanskje rammes noe urettferdig av denne kritikken, siden den gemene slektsgransker sjelden beveger seg inn i et fagfelt som er såpass vanskelig som middelaldergenealogi.

Datamaskinens som hjelpemiddel

Det er nettopp på metodesiden at datamaskinen har revolusjonert en rekke fagdisipliner internasjonalt. Datamaskinen er et fortreffelig hjelpemiddel som gir vesentlig raskere tilgang til eksisterende kunnskap enn andre hjelpemidler. Det er derfor enkelte av oss av og til surfer på internett for å finne noen nye aner. Ulempen er at det krever at den tilgjengelige kunnskapen systematiseres og gjøres tilgjengelig i en kvalitativt god nok form. Det er den definitivt ikke i dag, og dette må være en av faggenealogens største utfordringer. Også her er datamaskinen et uvurderlig hjelpemiddel til å systematisere informasjon. Selvom slektsprogrammene i dag ikke har omfattende nok funksjonalitet, kan de til en viss grad være et hjelpemiddel allerede i dag. Hvor ofte har jeg ikke irritert meg over en bygdebok med ufullstendig personregister, noe som fører til at forfatteren blander personer og ikke ser sammenhengen mellom XX på gård YY og XX på gård ZZ, særlig i de eldste leddene.

Problemet med at vi som DIS-medlemmer utveksler aner over internett er ikke det faktum at vi gjør det, men at vi mangler kvalitet på det materialet vi utveksler og mangler metoder for å validere og dokumentere det databaserte materialet på. Materialet er ofte av langt lavere kvalitet enn det tilsvarende publiserte materialet. Dette vil endre seg i fremtiden. Vi er nemlig fortsatt i datamaskinens barndom.

Anetavlens plass innen genealogien

Hvorfor har så anetavlen en plass i den genealogiske forskningen ? En slektstavle over en slekt vil ofte være begrenset til et sosialt lag i samfunnet og tilsynelatende representere en helhetlig forståelse av en slekt med et slektsnavn. Anetavlen derimot gir med langt større sannsynlighet et riktigere bilde på en persons kulturelle og sosiale arv (at Tore Vigerust er tyskttetet går neppe frem av slekttavlen over Vigerust-ætten).

De tradisjonelle slektstavlene favoriserer slekter med borgerlige eller adelige etternavn og er mye vanskeligere å gjennomføre helhetlig for bondebefolkningen som stort sett bruker patronymikon og representerer 90 % av befolkningen 100-300 år tilbake i tid. Dette kompenseres noe av gårdshistoriene i bygdebøkene som er unike for Norge, men i land som Sverige er det en utrolig sosial skjevhet i den tradisjonelle genealogien, delvis grunnet dette. Slektsbegrepet var også helt annerledes på landsbygda enn i byene og hos adelen. Anetavlen gjenspeiler derfor bondesamfunnet vesentlig bedre.

Dessuten er det en utpreget skjevhet mellom kjønnene i den slektstavle-baserte forskningen. Dette er som Vigerust selv understreker sosio-historisk betinget, men ikke desto mindre diskriminerende i dag. Kvinnene i historien er altfor ofte blitt tiet bort. Innen middelaldergenealogi stiller det seg noe annerledes da kildene sjeldnere gir grunnlag for oppstilling av en anetavle, samt krever et mye mere intenst arbeid med kildene og tolkningen av disse enn senere urkunder.

Det finnes selvfølgelig også argumenter mot anetavler. Anetavlen er egosentrisk med hensyn til probanden og oppfordrer derfor til en viss grad til svindel og hykleri. Anetavlen er vanskelig å avgrense naturlig geografisk og

genealogisk, da hver ny ane øker forskningsbehovet pga. de to foreldrene til den nyfunne anen. Argumentasjonen over bør likevel være tilstrekkelig til å inkludere aneforskningen som en delgren av genealogien, selv for faggenealogen.

Definisjoner på en faggenealog

Til slutt vil jeg avslutte med noen provoserende definisjoner på en faggenealog (jeg antar at Tore Vigerust leser dette med et smil).

- En faggenealog ser på genealogi som et håndverk.
- En faggenealog kritiserer andres ineffektivitet selvom han selv har ansvaret for å utvikle og presentere effektive metoder.
- En faggenealog bruker kun PCen som skrivemaskin, ikke som et verktøy til å systematisere kunnskap.